

Güvenlik, Piyasa ve Hukuksallaşma: 6222 Sayılı Yasa Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

Duygu Hatipoğlu Aydın, Uluslararası Final Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
ORCID: 0000-0002-3153-5310, e-posta: duygu.hatipoglu@gmail.com

Mustafa Berkay Aydın, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0002-5948-3954,
e-posta: berkayaydin@gmail.com

Özet

Gündelik hayatın, her türlü ilişki biçimiyle hukukun konusu haline gelmesi, spor alanının hukuksallaşma sürecini de etkilemiştir. Bu hukuksallaşma sürecinin önemli bir parçası olan 6222 Sayılı sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi yasası, spor ve özellikle futbol alanını sosyolojik olarak etkileyen bir hukuksal düzenlemedir. 6222 sayılı yasayla uygulamaya geçen Passolig ile, tribünlerde, spor alanlarında ve spor kültüründe önemli değişimler yaşanmaktadır. Türkiye’de tarihi çok da eski olmayan sporda şiddetin önlenmesi yasalarının esas hedefi güvenliğin sağlanmasıdır. Böylece “spor severler” güvenli bir şekilde spor alanlarına gelebileceklerdir. Aynı zamanda Passolig’in de söylemi olan bu güvenlik ihtiyacının en önemli sonucu piyasalaştırmadır. Dünyadaki örneklere benzer şekilde spor alanında şiddet söylemi ve buna karşı alınan önlemlerle piyasalaştırma birbirini takip eden süreçler olmuşlardır. Güvenlik ve sermaye kavramları, esasen modern devletin kökenlerinde de mevcuttur. Modern devlet, şiddet tekeliyle birlikte bireysel güvenliği temin ederken, aynı zamanda sermaye hareketliliği için güvenli bir ortam da yaratmaktadır. Spor alanında da, oyuncuların davranışlarından taraftarların ıslahına kadar her alan yasalar yoluyla düzenlenirken, alan metalaştırılmakta ve alanın yeni kuralları, piyasa ilişkilerine tabi kılınmaktadır. Futbol taraftarlığı kendinde bulundurduğu organizasyon kapasitesi açısından önemli bir kolektif kimlik oluşturma zeminidir. Seyircinin göreceli pasif varoluşuna karşı, organizasyon kapasitesiyle taraftar bir anlamda kolektif bir aktiflik kapasitesini de işaret eder. Endüstriyel futbol çağında piyasa merkezli düzenlemelerin istekleriyle de genelde bu taraftarlık zaten bir doğal gelişki içerisinde.

Bu çalışmada sporda ve özellikle futbolda şiddet filleri üzerine yapılan tartışmalara değinildikten sonra, futbolun endüstriyelleşmesi sürecinde güvenlik sağlamaya yönelik politikaların nasıl etkili olduğuna, modern devletin oluşumunda yer alan güvenlik ve sermaye ilişkisi çerçevesinde bakılmıştır. Bu tartışmalar bağlamında Türkiye’de sporda

şiddet ve düzensizliğin önlenmesi için atılan hukuksal adımlar değerlendirilmiştir. 6222 sayılı yasa ve Passolig uygulamalarına dair değerlendirmenin ana gövdesini modern devletin oluşumunda yaslandığı iki kavram olarak güvenlik ve sermaye oluşturmaktadır. Türkiye'deki hukuksal düzenlemelerin de esasen şiddet fiillerinin önlenmesi amacıyla ya da hukuksal yaptırımlar yoluyla, spor "alanlarını", piyasa ilkelerine göre regüle etme amacıyla olup olmadığı tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sporda şiddet, hukuksallaşma, 6222 sayılı yasa, futbol taraftarlığı, piyasalaştırma.

Security, Market and Juridification: A Sociological Assessment on Law No.6222

Abstract

The fact that everyday life has become the subject of law in all forms of relations has also affected the juridification process of the sports. Law No. 6222 on the prevention of violence and disorder in sport, which is an important part of this juridification process, is a legal regulation that affects sport and especially the field of football sociologically. Especially in the field of football, with violence prevention methods, the fundamental dynamics and characteristics of the field have interfered and another form of relationship, namely the principles and values needed by capital, is brought to the forefront. With Passolig, which was implemented by law No. 6222, significant changes are taking place in bleachers, sports fields, and sports culture. The main goal of violence prevention laws in sport, which is not very old in Turkey, is to ensure security. So spectators can safely come to the sporting grounds. The most important consequence of this security need, which is also the rhetoric of Passolig, is materialization. Similar to the examples in the world, measures against violence in the sports field and marketization have been continuous processes. The concepts of security and capital also exist fundamentally in the origins of the modern state. The Modern state provides individual security in the build-up with a monopoly of violence, while also creating a safe environment for capital mobility. Sports' whole area is regulated through laws, from players' behavior to fans' correction. At the same time, the area becomes commodified, and the new rules of the area are subject to market relations. Football is an essential collective identity building ground in terms of the organizational capacity it holds in itself. Against the spectator's relative passive existences, the 'supporter' with its organizational capacity also points to a collective capacity for 'activism' in a sense. In the age of modern football, this 'supporter' is already in a natural contradiction with the demands of market-centered regulations.

In this study, after the discussion on violent acts in sports and especially football, the relationship between security and capital in the formation of the modern state was examined, along with how policies aimed at providing security were useful in the process of industrialization of football. In the context of these discussions, legal steps

taken to prevent violence and disorder in sport in Turkey have been evaluated. The main body of the assessment of the Law No. 6222 and the practices of Passolig is security and capital as the two concepts that recline in the formation of the modern state. We also try to discuss the meaning of Turkish legal regulations that aimed to prevent violence and to regulate sports fields consistent with market principles.

Keywords: Violence in sport, juridification, Law No.6222, football supporters, marketization.

Giriş

6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun 31 Mart 2011 tarihinde kabul edildi. Yasa, sporda şiddet eylemlerini önleme iddiasında olan ilk hukuksal düzenleme değildi ancak 2014 yılında Passolig uygulamasıyla, kendinden önceki düzenlemelerin etkisini epeyce aşan bir kurallar manzumesi haline geldi. Nihayet, 4 Temmuz 2019 tarihinde TBMM’de kabul edilen 7182 sayılı yasanın öngördüğü değişikliklerle de, güvenliğin sağlanması ve piyasalaşma ilişkisi bağlamında, özellikle futbolda önemli adımlar atılmaya devam edildi. Adından da anlaşılacağı gibi, birincil hedefi sporda şiddet ve düzensizliği önlemek olan yasal düzenlemenin lafzına ve ruhuna, aynı zamanda uygulamasına bakıldığında, futbolda taraftarların şiddet fiillerinin, kulüpler bazında şike, karaborsa gibi düzensizliklerin hedef alındığı görülür. Bunun sebebi, futbolun, dünyanın diğer ülkelerine benzer şekilde, ülkemizde de oldukça sevilen, takip edilen bir spor dalı olması ve aynı zamanda piyasasının geniş olmasıdır. Burada piyasa, profesyonel oyuncuların, kulüplere, liglere, lisanslar ve yayın haklarına, dijital oyunlardan seyircilere, stat düzeninden taraftara kadar pek çok konunun tartışıldığı, tüm bu alanların ağırlıklı kâr odaklı değerlendirildiği bir ortamı ifade eder. Spor müsabakalarında ve özellikle futbolda şiddet de bu yüzden daha göz önündedir. Öte yandan sporda şiddet olgusu, yalnızca Türkiye ile sınırlı değildir. Bu noktada dünyadaki diğer toplumlarla ancak sosyo-kültürel özelliklerimiz nedeniyle farklılaşabiliriz. Dolayısıyla hangi eylemlerin şiddet kapsamında değerlendirileceği, hukukun düzenleme alanının sınırı, özgün koşullara, hukuk algısına, toplumda hukukun etkililiğine göre değişiklik göstermektedir. Ancak nasıl ki spor kurallarının evrenselliği söz konusudur; spor müsabakalarında şiddeti önlemeye yönelik hukuksal düzenlemelerin amacı, hedef kitlesi, önleyici tedbirler, yaptırımlar ve sonuçları da oldukça benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmada, öncelikle sporda ve özellikle futbolda şiddet fiilleri üzerine yapılan tartışmalara değinilecektir. Devamında futbolun endüstriyelleşmesi sürecinde güvenlik sağlamaya yönelik politikaların nasıl etkili olduğuna ve modern

devletin oluşumunda yer alan güvenlik ve sermaye ilişkisine bakılacaktır. Bu tartışmalar bağlamında esas olarak 5149 ve 6222 sayılı yasalar bağlamında Türkiye’de sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi için atılan hukuksal adımlar değerlendirilecektir. Bunun için önce hukuksal düzenlemelerin tarihine bakılacaktır. Burada bir eğilim göze çarpmaktadır. Futbolun endüstriyelleşmesi sürecinde de olduğu gibi, şiddetin önlenmesi hedefi, hukuksal düzenlemelerin yaygınlığı ve uygulamanın katılığı bağlamında, aslında modern devletin kökenlerinde olan güvenlik ve sermaye ilişkisiyle benzerlikler taşır. Dolayısıyla 6222 sayılı yasaya dair bir değerlendirmenin ana gövdesini modern devletin oluşumunda yaslandığı iki kavram olarak güvenlik ve sermaye oluşturabilir. Bu ilkeler futbolun bugünkü yapısına kavuşmasında da temel olarak yer almaktadır. Türkiye’deki hukuksal düzenlemelerin de esasen şiddet fiillerinin önlenmesi ve hukuksal yaptırımlar yoluyla, spor “alanlarını”, piyasa ilkelerine göre düzenleme amacıyla olup olmadığı tartışılacaktır.

Sporda ve Futbolda Şiddet

Sporda şiddet elbette yeni bir olgu değildir. Özellikle Türkiye açısından futbolda şiddet ve holiganizmin uzun sayılabilecek bir tarihi mevcuttur. Öte yandan şiddetin hukuksal düzenlemelere konu olması, şiddetin tarihine göre daha yenidir. Bu bölümde öncelikle sporda ve özellikle futbolda şiddet ve “holiganizmi” açıklamaya çalışan bazı tartışmalar aktarılacaktır.

Sporda şiddet konusu oldukça karmaşık bir konu olarak dikkat çeker. Sporda veya futbol özelinde şiddetin varlığı tartışması sporun veya futbolun ortaya çıktığı dönemlere kadar izi sürülebilecek bir konudur ve özellikle Avrupa’da pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Şiddetin kökenlerinde uygarlaşma sürecinden yabancılaşmaya, endüstriyelleşmeden medya etkisine pek çok tartışma yer almaktadır. Ortaya çıktığı 1970’lerin başlarından bu yana futbol holiganizmi hakkındaki sosyolojik analizler, futbol taraftarları arasındaki gruplar arası şiddetin nedenlerine odaklanmıştır. Bu çalışmalar şiddeti, genellikle taraftarların sosyal konumlarına referans vererek açıklar. Holiganlar için şiddet, çoğunlukla kendi sosyal pratiklerinin uç noktası olarak görüldüğünden (King, 2001: 570), sosyologların şiddeti benzer bakış açısıyla değerlendirmeleri de bu haliyle normaldir. Örneğin araştırmacı Desmond Morris (1981) *The Soccer Tribe* adlı önemli çalışmada futbola ‘savaş’ göndermesi yaparak, taraftarların savaşçı “kabile” ritüellerine benzer eylemlerde bulduklarını belirtir. Bu durum aslında insanların birlikte hareket etmesi, kolektivite ihtiyacı gibi durumlardan kaynaklanır. Şiddet konusunda Girtler de futbol taraftar gruplarını “savaşçı” topluluklara benzetir. Bu, döneme uyarlanmış bir savaştır. Elbette bir savaş ritüeli gibidir fakat toplumsal açıdan farklı işlevlere sahiptir. Bir yandan modern

toplumun güvensiz ve yalnız, bireyselleşmiş gençleri için meşru bir zemindir. Bu gençler, tribünde bir kimlik kazanarak, güven duygusunu tamamlarlar (Girtler, 2005: 114).

Sporda şiddet davranışlarını açıklayan yaklaşımlardan bir tanesi, Norbert Elias ve Eric Dunning'in başı çektiği ve teorilerini "uygarlaşma süreci" üzerine inşa eden Leicester Okuludur. Elias ve Dunning, sporun ortaya çıkışını, şiddetli düelloların giderek daha fazla düzenlenmesinin parçası olarak oyunların düzenlenmesinin modernizmin medenileşme sürecinin bütünsel bir parçası olarak betimlerler (Rowe, 1996: 172). Dunning ve Leicester Okulundakiler için, sosyal dünya insanların yerleşik faaliyetlerinin bir ürünüdür. İnsanlar, düşünerek, hissederek ve eyleyerek toplumsal dünyayı inşa ederler. (Best, 2010: 574) Leicester Okulu Norbert Elias'ın uygarlaşma süreci teziyle bağlantılı olarak futbolda taraftar davranışlarını açıklar. Elias'a göre uygarlaşma statik bir durum değil, saray ve daha sonra orta sınıf reformcularının ileriye götürülmesi gerektiğine inandıkları bir süreçtir. Uygarlaşma, ahlak ve görgüde yeni standartlar ve vahşi ve akıldışı görünen davranış biçimlerinden özgürleşme içerir. Bu uygarlaşma sürecinin merkezinde ise içsel bir uzlaşma bulunur; mutabakatı vurgulayan yeni alışkanlıkların ve utanç eşiği çok daha yüksek olan yeni bir psikolojik durumun kazanılması, güdülerin yeniden düzenlenmesi sonucunu doğurur (Best, 2010: 575).

Bununla birlikte Leicester Okulu'nun holigan davranışlarına dair tespitlerinin, Elias'ın uygarlaşma teziyle ilgili terimlerle çok az ilgisi olduğu söylenmektedir. Bu görüşe göre Dunning ve arkadaşları kaba işçi sınıfı bölgeleri içinde yaşayan insanların kendi ahlaki standartlarını geliştirdiklerini belirtirler. Bu ahlaki standartlar belirli bir yerellik içinde yaşama deneyimlerinden ortaya çıkar ve bunlar kaba saba davranışların temelini oluşturur (Best, 2010: 578). Dunning ve arkadaşlarına göre, holiganizm yeni bir olgu değildir. Şiddetin futbol oyunlarında her zaman yeri vardır. Şiddeti kesintiye uğramış gibi gösteren şey ise, şiddetin biçimindeki ve taraftar profillerindeki değişimlerdir. 1960 ve 1970'lerden önce, şiddet doğrudan rakip takım oyuncularına ve hakemlere yönelirken, bu dönemden sonra, rakip takım taraftarları arasındaki kavgalara odaklanan genç taraftarların işi haline gelmiştir. Maçlardaki bu tip şiddetin sonucu olarak, futbolun ihtiyar taraftarları ve elbette saygın olanları, bu şiddet davranışlarından uzak kalma eğilimindedirler. Öfkelerini alenileştiren 'sert holiganları', işçi sınıfının genç erkek grubunun 'kaba'ları olarak tanımlarlar. Bu kabaların yaşadıkları sosyalliğin genel özellikleri görece özgürlükleri, sokaklarda sosyalleşmeleri ve erkek egemen toplumsal yapıdır. Bu yaşantı özellikleri kaba işçi sınıfı genç erkeklerini kavgaya ve diğer türlü saldırganlıklara iter; "bu yüzden kavga etmek kontrolü sağlamak ve egemenlik kurmak için kullanılan en

genel fiziksel güçtür. Bu kültürel model, Elias'ın uygarlaşma süreci teorisinden kaynaklanan tarihsel bir perspektife konur. Uygarlaşma süreci, maçlara gitmeye eğilimli ve bu sürece tamamen dâhil olmayan daha kaba gruplarla işçi sınıfının kademeli ancak eşitsiz birleşimini vurgular.” (Archetti ve Romero, 1994: 41). Diğer yandan Dal Lago ve Moscati'ye göre (akt. Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 161), Elias ve Dunning modeli, sporun kültürel evriminin yeniden oluştuğunu ileri sürer ancak spor gösterisinde seyircilerin davranışlarının çeşitli modern biçimlerini açıklamamaktadır.

Etnojenik yaklaşımdan yola çıkan Peter Marsh ve arkadaşlarına göre, görünür kargaşa, tribünlerde, oldukça düzenli, örtük sosyal kurallara bağlı sosyal bir harekettir. Futbol holiganı olmak, işte veya okulda başarı ihtimali düşük genç erkeklerin, akranları arasında kimliklerini kanıtlamaları ve kendilerini değerli hissetmeleri anlamına gelir. Futbol tribünleri, bu anlamda, başarılı olabilecekleri ve rütbelenebilecekleri alternatif bir kariyer sağlar. Fiziksel anlamda zarara yol açan şiddet, başarıya giden yoldur ve seyrek bir aktivitedir. Kavga etmekten ziyade hakkında konuşmak revaçtadır (Marsh vd, 1978: 58–82, Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 163). Tribünler, hayatta karşılık bulamamış adımların eksikliğini kapatır, kişiler başka türlü başarı kıstasıyla değerlendirilir, bunlar da genellikle dışarının/ normalin uzak duracağı, alkol, uyuşturucu, fiziksel şiddet, sabıka kayıtları gibi çeşitli olaylardır.

Sosyal antropologlar Armstrong ve Harris'e göre, şiddeti ve şiddet davranışını anlamak için, karmaşık sebepleri doğasına uygun şekilde analiz etmek gerekir. Şiddet gerçektir ve diğer taraftarlarla karşı karşıya gelenler fiziksel güç kullanımı gerektiği bilgisine sahiptir. Aynı zamanda gerçek şiddetin olmadığı yerde, sembolik karşılığı da yaşamsal bir öneme sahiptir. Böylece, sembolik iktidar, fiziksel şiddetin kullanımından doğan güç kadar mühimdir (Archetti ve Romero, 1994: 43). Böylelikle, farklı tipte holiganlar tanımlarlar ve gerçek ve sembolik şiddeti ayırırlar. Fiziksel şiddet karşı tarafa acı verme eylemiyken, sembolik şiddet acıyla tehdit etmektir. Kaldı ki, onlara göre gerçek şiddet holiganların asıl amacı değildir. Yine de holiganlar içlerinde bu şiddet türlerinden birine dair potansiyel taşırlar, bu potansiyel toplumdaki diğer mülksüz gruplar için de mevcuttur (Archetti ve Romero, 1994: 45). Gerçekten de, örneğin Türkiye'deki tribünlerde de gözlenebildiği gibi, holiganlık ya da şiddet eylemleri çoğunlukla sembollere dayanır, tezahüratlara yansır, pankartlara konu olur, ama gerektiğinde şiddet göstermekten çekinilmez.

Ian Taylor, İngiltere'deki holigan davranışını açıklamak üzere, işçi sınıfındaki ekonomik ve sosyal dönüşüme odaklanır. Bu süreçte, işsiz gençler daha da yalnızlaşırken, işçi aristokrasisi Margaret Thatcher tarafından temsil edilen yeni

sağ ile ittifaka girmiştir. Bu bağlamda, marjinalize olmuş sektörlerdeki gençlerin tepkisi holiganizm olarak ortaya çıkar. Diğer bir deyişle kapitalist toplumdaki hızlı ekonomik ve sosyal değişim, ayrımcılık ve marjinal sosyal gruplardan cevap niteliğindeki şiddeti körükler. Bu sosyal durumun bir sonucu olarak, devlet, holiganizm korkusundan faydalanarak, düzen ve baskı söylemine güç ve meşruiyet kazandırır (Archetti ve Romero, 1994: 40). Aşağıda değinileceği gibi, özellikle İngiltere’de meydana gelen stadyum faciaları (1985 Bradford yangını, 1989 Hillsborough faciası) sonrasında Thatcher’ın aldığı ekonomik ve politik önlemler, futbolu tepetaklak etmiştir. Bu önlemler sadece Thatcher’la değil, dönemin ekonomik politikalarıyla da doğrudan alakalıdır. Sadece İngiltere’de değil, pek çok ülkede, tribünlerdeki şiddet, baskı yasalarının, yeni kontrol mekanizmalarının, cezalandırma biçimlerinin değişmesine ve ağırlaşmasına yol açmıştır.

Holiganizme farklı açılardan getirilen bu açıklamalar, merkezine şiddet eylemini üretenleri ele alır ve şiddetin kökenleri bizzat şiddet üretenlerin sosyo-ekonomik durumlarında, toplumsal yapıda aranır. Ayrıca futbol taraftarlığının ‘kolektif’ kapasitesi açısından, organize olabilen kitleler için bir zemin olduğunu akılda bulundurmak gerekir (Aydın, Hatipoğlu ve Ceyhan, 2008). Endüstriyel futbolun, kapitalizm temelli metalaşma ve piyasalaştırma ilişkileri zaten kendi doğallığında kolektif kimlikle çoğu açıdan çelişki içerisindedir. Bu elbette kimi durumlarda kısmi paralelliklere, uyumluluğa sahip olabilese de para ve piyasa ilişkileriyle taraftarlık değerleri arasında en genel anlamda bir gerilimden söz etmek mümkündür. Bu gerilimin de bir yansıması olan şiddet önlem alınması gereken, sonlandırılması gereken bir olgu olarak görülür ve bunun için yasalar çıkarılır, özel mahkemeler kurulur, kampanyalar düzenlenir. Tıpkı dünyada olduğu gibi Türkiye’de de futbolda “holigan dehşeti” bir mesele olarak gündemi işgal eder ve sporda şiddet ve düzensizlik çoğunlukla polisiye tedbirlerle karşılanır, cezai yaptırımlara konu olur.

Modern Devlet, Şiddet ve Güvenlik

Modern devletin şiddeti kontrol etmesi, varsayımsal bir sözleşmeye dayanır. Bu sözleşmenin sonucunda insanlar devlet organizasyonuna güvenliği sağlama yetkisi verirken aynı zamanda iktidarı da verirler. Bu iktidar ise gündelik hayatı güvenli hale getirmek amacıyla koyduğu kurullarla aynı zamanda kapitalist devleti koruma ve sürdürme amacına da yönelir. Bu halde futbolda şiddeti önlemeye yönelik düzenlemelerle, modern devletin gündelik hayatı -güvenlik amacıyla- kısıtlayan uygulamaların temelinde aynı şeyi korumaya yönelik olduğu söylenebilir: Özel mülkiyet. Thomas Hobbes (akt. Pierson, 2011: 25) “Silahlı güçlere hâkim olan, başka bir kurum olmaksızın iktidara da hâkimdir” diyerek

siyasal egemenliğin kaynağına ilişkin tartışmalara bir başlangıç cümlesi zikretmiş olur. Max Weber de (akt. Pierson, 2011: 23) devletin kendine özgü araçlarla yani fiziksel güç kullanımıyla tanımlanabileceğini söyler ve devleti şu şekilde tanımlar: “Belli bir coğrafi bölgede fiziksel güç kullanma tekeli (başarılı bir şekilde) elinde bulunduran insan topluluğu”. Bu tanımların ortak özelliği şiddet tekeli. Modern devleti diğer devlet biçimlerinden farklılaştıran en önemli öge budur: “Şiddet araçlarının, kesinleşmiş sınırlar içinde başarılı biçimde tekel altına alınması modern devlete özgüdür.” Bu şiddet tekeli aynı zamanda egemenliğin ve iktidarın da onaylayıcı unsurudur. Devletin sahip olduğu şiddet tekeli, toplumsal barışı ve güvenliği sağlama hedefine sahiptir ve meşruiyetini de bu amacından alır (Sancar, 2001: 28). Gramsci’nin de deyimiyle devlet eyleminin özelliği “şiddet ile desteklenen kabul”e dayanmasıdır (akt. Pierson, 2011: 45).

Şiddetin devlet tekelinde bulunmasının bir sonucu, şiddetin ne olduğuna dair yapılacak belirlemelerin de modern devletin tekelinde olmasıdır. Kapitalizmin metalaştırdığı alanlardan biri olarak ifade edilecek futbolda, şiddetin tanımı da, durduğumuz noktaya ve amaçlarımızla doğrudan ilgilidir. Modern devlet gündelik hayatın şiddetten arındırılması/ en aza indirilmesi ve güvenliğin sağlanması için bir araç olarak kurgulanmışsa da, modern devletin gelişimi içinde şiddet gündelik hayattan arındırılmış değildir. Zygmunt Baumann bu durumu şöyle açıklar (akt. Keane, 1998: 42):

Gündelik yaşamda medenilik bölgelerini mümkün kılan tek şey, fiziksel şiddetin kurumsal mekânlarda ve belirli miktarlarda yoğunlaştırılmış olarak bulunmasıdır; öyle ki, fiziksel şiddet, fiiliyatta sıradan yurttaşın denetiminden çıkmıştır. Gündelik davranış kurallarının yumuşak olmasının başlıca nedeni, devlet iktidarının uyruklarının, şiddet kullanmaları halinde çok daha fazla ve karşılık veremeyecekleri türden bir şiddetle sürekli olarak tehdit edilmeleridir.

Bu halde, şiddet, sürekli olarak üretilen ve sonlanması için sürekli kendisinin (şiddetin) araç olarak kullanıldığı bir olgu halini alır. Şiddet bir şekilde gündelik hayatı belirlemektedir. Diğer yandan, insanlar arası bireysel şiddeti sonlandıracak daha büyük bir şiddet tehdidi var olmasına karşın, gündelik hayattaki şiddet de bitmiş değildir. Hatta, modern devlet, tüm kurumlarıyla birlikte, artık gündelik aklımızın da bir parçasıdır. Bu nedenle modern devlet, şiddete karşı şiddet üretmeye devam eder, devletçe tanımlanan şiddet eylemi de, sürekli olarak şiddetle bastırılmalıdır. Toplumda oluşan şiddet düzeyi ile devletin şiddet uygulama tekelinin ulaştığı düzey ilişkili olabilir (Pierson, 2011: 25). Modern devlet şiddetin hem üreticisi aynı zamanda sürdürücüsü bir rol alır.

Anthony Giddens moderniteyi dört temel kurumla açıklar. Bunlardan biri, meta üretimi, özel mülkiyete dayalı sermaye, mülksüz ücretli emek ve bunlardan

kaynaklanan bir sınıf sistemiyle karakterize edilen kapitalizmdir. Modernitenin ikinci kurumu, etkisi işyeriyle sınırlanmayan, iletişimi ve gündelik hayatı da etkileyen endüstrileşmedir (*industrialism*). Kapitalist devletin yönetim sistemi ve genel olarak modern devlet, egemen olduğu topraklar üzerinde koordineli kontrol kavramlarıyla yorumlanır (Giddens, 1991: 56–57). Gözetim, politik alandaki faaliyetlerin denetimi anlamına gediği gibi, aynı zamanda yönetim iktidarını temel olarak da önemlidir ve bu alanda da mahsur kalmamıştır. Gözetim Michel Foucault’un tartıştığı gibi hapishaneler, okullar ve açık işyerlerinde doğrudan olabileceği gibi, daha çok dolaylıdır ve bilginin kontrolüne dayanır. İdarenin yoğunluğu, gözetim kapasitenin gelişimine bağlıdır, böylelikle gözetim aygıtları üçünü kurumu oluşturur. Moderniteyle ilgili dördüncü kurum, şiddet araçlarının kontrolüdür. Şiddet araçlarının, belirli bir toprak içinde başarılı tekeli, modern devletin ayırt edici özelliğidir (Giddens, 1991: 58). Modern devletin kurucu ilkesi olarak şiddet tekeli, kapitalist ilişkilerden ayrılmaz şekilde varlık bulur, temelinde özel mülkiyete dayalı sistemin kurallarıyla sürdürülmesi amacı bulunur.

Sermaye, Şiddet ve Futbolda Endüstriyelleşme

Modern devletin kapitalist sisteme hizmet etmesinin, gündelik hayatı düzenleyen yasaların özel mülkiyeti koruması ve şiddet tanımının içeriğinin yine bu amaca göre belirlenmesi sonucunu meydana getirdiği söylenebilir. Futbol alanında da benzer bir tartışma yapılabilir. Bu bakış açısından, kontrol edilmesi gereken alanın düzensizliklerinin ne olduğunu ya da şiddetin ne anlama geldiğini tanımlayan iktidar olacaktır. Futbolda da şike, teşvik primi ve benzeri, oyundaki adaleti bozan fiiller olarak yasal düzenlemelere konu olur, cezalandırılır. Diğer taraftan ironik biçimde, futbol oyununun büyük bir endüstri haline gelmesinin sonuçları şike, teşvik primi ve benzeridir. Oyun tüketilecek bir nesne haline getirilirken, öbür yandan bunun sonucunda ortaya çıkan sapmalar kontrol altına alınmaya çalışılır. Futbolda şiddete dair yapılan tartışmalar da, alınan önlemler ve beklentiler, endüstriyel futbol olarak kavramsallaştırılan ve oyunun tüm unsurlarıyla metalaştırma sürecinin bir parçası haline getirilmeye çalışıldığı bir çerçevede değerlendirilebilir.

Şiddetin gündelik hayattaki görünüşlerinden birinin hukuk olduğu söylenebilir. Hukukun doğal amaçlara aşırı şiddet eylemleriyle ulaşılması halinde müdahaleci olduğunu belirten Walter Benjamin (2010: 22-23), bireylerin amaçlarıyla hukuksal amaçların çatışmasının kaçınılmaz olduğunu, hukukun da bireylerin elindeki şiddeti, hukuku yok edecek bir tehlike olarak gördüğünün altını çizer (Benjamin, 2010: 22–23). Bunun benzerini futbol ve şiddet ilişkisinde de görebiliriz. Futbolun piyasalaşması sürecinde de, holigan şiddetini kontrol

altına alacak yasalar, özellikle Avrupa’da ve Türkiye’de de hemen hemen benzer dönemlerde ve içeriklerle yürürlüğe konmuştur. Bu yasal düzenlemelerin amacı, genelde sporda, özelde futbol sahalarında şiddeti bitirmektir, bunu da hapis cezaları, para cezaları ve yasaklarla yapar. Ama yasalarda tek amaç şiddeti bitirmek değildir. Türkiye’de eski 5149, yeni 6222 Sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesi Hakkında Kanununun maddeleri, şiddet içeren (ırkçı, küfürlü vs tezahürat, pankart, hareketler dâhil) eylemleri cezalandırmanın yanı sıra, karaborsa, şike, teşvik primi gibi “düzensizlikleri” de spor alanından çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu yasaların kimlere, ne şekilde ve ne zaman uygulanacağı ise, genelde hükümet politikalarına bağlı olmaktadır.

Kapitalist devletin gelişim seyriyle birlikte düşündüğümüzde, futbol da metalaşma sürecinin yaşandığı önemli bir alan haline gelmiştir. Diğer yandan, futbolda şiddeti sona erdirmek için alınan önlemlerin biçimleri ve gelişme düzeyiyle endüstriyel futbolun gelişim aşamaları arasında paralellikler kurulabilir. Çünkü günümüz futbolunun metaya dayalı kurallarının konulduğu somut olaylarda, ön planda genellikle holiganizm vardır. Endüstriyel futbolda, iki ana damar olarak gelişen ve tarihi neredeyse modern futbolun tarihi ile eşit olan eğilimler profesyonelleşme ve gösteri işidir (*show business*) (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 108). Profesyonelleşme ve gösteri işi üst başlıklarıyla endüstriyel futbol, çok boyutlu bir değişim sürecidir. Futbol ekonomisi de denilen ancak sadece ekonomik araçlarla açıklandığında eksik kalabilecek bu sürecin aktörleri arasında oyunun kendisi, uluslar üstü kuruluşlar, oyuncular, taraftarlar ve seyirciler vardır.

Futbolun bir başka aşaması olarak adlandırılan endüstriyelleşmenin güvenlik tedbirleriyle ilişkisinin açıkça kendini göstermesi, bir facia sonrasına denk düşer: Hillsborough. İngiltere’nin Sheffield kentinde Hillsborough Hill Stadyumu’nda 15 Nisan 1989’da Liverpool ve Nottingham Forest arasında oynanan maç öncesinde çıkan arbedede, kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı 95 kişi hayatını kaybetmiş, bir kişi de olaylardan sonra kaldırıldığı hastanede 4 aylık yaşam savaşını kaybetmiştir (Gibson, 2009). Faciadan sonra yaratılan atmosfer, o günlerde işçi sınıfına karşı büyük bir taarruz başlatmış olan Thatcher’a (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 115), patronların yanında futbol patronlarının beklentileri doğrultusunda, yani futbol sermayenin çıkarlarına göre düzenlemek konusunda fırsat sunmuştur. Gerçekten de o güne kadar futbol statlarında meydana gelen en büyük facia olan Hillsborough, futbolun endüstriyelleşmesinin yaygınlaşması için kullanılan verimli bir araç olmuştur (*Football Stadia After Taylor*, 2002, Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 115). Çünkü Taylor raporu doğrultusunda uygulamaya konulan önlemlerden birkaçı ciddi şekilde hayata geçirilmiş, örneğin artık statlarda ayakta durmak tamamen yasaklanmıştır. Yargıç Taylor’ın önerdiği “ayakta

durumunu” kuralı, başarıyla hayata geçerken bunun tek amacı, kalabalıkların güvenliğini sağlamak değildir. Aynı zamanda, CCTV’nin (*closed-circuit television*) tespit ve delil niteliği taşıma imkânı sayesinde oturan taraftarların daha kolay belirlenmesi mümkün hale gelmiştir (King, 1998: 99). Bu şekilde bir “panoptik alan” yaratılarak, hem kontrol kolaylaşmış, hem de müşteri potansiyeli barındıran ailelerin rahat etmesi sağlanmıştır (King, 1998: 99–100). Statlarda oturarak maç izlenmesi için statların yeniden düzenlenmiştir. Maliyeti karşılamak için bir fon (*Football Trust Grant*) kurulmuş ancak yapılan harcamanın yaklaşık %70’i kulüpler tarafından karşılanmıştır. Her ne kadar Taylor raporunda futbolun ortak bir kültür olduğu ve futbol izleyicisinin işçi sınıfından olmaları gerçeği karşısında yeniden yapılanmanın bilet fiyatlarının artırılmasının mazereti olmaması gerektiğini belirtse de, kulüpler, statların yeniden yapılanması için gereken parayı, yükselen bilet fiyatlarından elde etmişlerdir (*Football Stadia After Taylor*, 2002, Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 117-118). Bütün bu süreçte futbol alanı yasalarla yeniden regüle edilirken, hukuksallaşma metalaşma sürecinin baş yürütücüsü olmuştur. 1989 Futbol Seyircileri Yasasıyla geleneksel büyük tribünlere müdahale edilmiş ve tribünlerde ayakta durmak yasaklanmıştır. Aynı zamanda holiganlıkla alkol arasında bir bağ olduğu iddiasıyla alkol yasaklanmıştır. 1991 Futbol (Ceza) Yasasıyla ırkçı tezahürat, sahaya yabancı madde atmak, oyun alanına girmek gibi fiiller önemli yaptırımlarla karşılanmıştır. Hillsborough’dan 10 yıl sonra, bir kuşak, statlardaki fiziksel değişiklikler ve taraftar davranışlarının hukukla kontrol edilmesine, futbol kulüplerinin şirketleşmesi ve yayın haklarıyla metalaştırma sürecinin hızla ilerlediğine tanıklık etmiştir (Greenfield ve Osborn, 2010: 371).

Anthony King (1998: 23) de, İngiliz profesyonel futbolu için, geleneğin yaygın sosyal değişimlere ve oyunun kendi içindeki değişimlere ayak uyduramadığı konjonktürel anın, 80’lerin ortası ve 90’ların başı olduğunu, bunun da Heysel-Bradford (1985) ve Hillsborough (1989) facialarıyla şekillendiğini belirtir. Bu değişimin temelinde de, savaş sonrası Keynesyen politikaların çöküşü, Thatcherizmin yükselişi ve post-fordizmin Britanya’daki özel biçimi olduğunu savunur (King, 1998: 77). Elbette futbolda para unsuru, özellikle 60’larla birlikte yer etmiştir ancak bu yeni dönem sermaye kendi kurallarını koyması anlamına gelmiştir. Bu süreç Türkiye açısından da benzer şekilde yaşanmıştır. Türkiye’de profesyonelleşmenin kökenleri 1940’lara kadar götürülür, 1959’dan itibaren profesyonel ligler oluşturulmuştur, ancak İngiltere’de 1980’lerin sonunda yaşanan gelişmeler, Türkiye’de de Turgut Özal’da simgeleşen piyasa ekonomisinin hâkimiyetiyle paralellik gösterir (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 135-141). Bu tarihlerde futbolda bir unsur olan sermaye, artık belirleyen olmuş ve bir futbol piyasası gelişkin bir şekilde işlemeye başlamıştır.

Tıpkı dönemin Türkiye'sinde olduğu gibi İngiltere'de de Thatcherizm iki politika üzerine kuruludur, güçlü devlet ve serbest piyasa. Thatcher'ın futbolu değiştirme tutumunun, 1985 Bradford yangını faciasına verdiği tepkilerin ve futbol reformu üzerine fikirlerinin temelinde güçlü devlete duyduğu ideolojik ve politik sorumluluğu yatar (King, 1998: 23). Thatcher'a göre şu konuda tartışma yoktur ki, kontrolü zayıf ve şiddetli bir kalabalık tehlikelidir ve kamu güvenliğini tehdit eder. 1990'larda futbol sahalarında yapılan reform söylemi, sahaların iyileştirilme ihtiyacını vurgular, böylelikle şiddet eğilimi az insanlar sahalara gelebileceklerdir. 1985 ve 1989 facialarından sonra sahaların mimari güvenliği üzerinden kalabalıkların baskıyla kontrolü amaçlanır (King, 1998: 80). Mimari düzenleme, baskıcı uygulamaların görünen biçimidir. Futbol gibi büyük kitlelerin temas ettiği bir alanda uygulanan güvenlik politikaları, tüm toplumu etkiler, statlarda gözetlenmeye alışan kitleler için, sokak başında gördükleri kameralar normalleşir (King, 1998: 77–78). Statların yenilenmesi yoksul kulüpleri tasfiye edecektir, diğer yandan stadyum yapıları, tribünlerde ayakta durmanın “küçük düşürücülüğüne” ve tehlikelerine katlanmak zorunda olmadıklarını bilen insanların arasında futbolun popülerleşmesini sağlayacaktır. Elbette statlarda yenilenme kulüpler ve taraftarları arasındaki ilişkiyi değiştirmiştir. Kısaca taraftarlar müşteri haline gelmiştir (King, 1998: 91). Kitlelerin gündelik hayatı ya da hali hazırda kapitalist ilişkiler tarafından belirlenen boş zamanlar, serbest piyasa ilkelerinin etkisi altında metalaştırılmakta ve hâkim ideoloji kendini üreten bir zemin kazanmaktadır. Hizmetler için daha fazla para ödeyen müşteri fikri, toplumun daha zengin kesimlerinin desteklediği bir futbola doğru bir değişime işaret eder (King, 1998: 93). Bu tartışmada kullanılan kavramlardan biri taraftar (öz) sermayesidir. Taraftarlar, hem ortak bir aidiyeti hissetmek hem de kendilerini sportif bir kahramanlarıyla ortaklaştırmak için ticari ürünleri satın alırlar. Bu bir anlamda duygusal bir yatırımdır (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 125). Tıpkı modern devletin kapitalist temelinin şiddet araçlarının kullanımıyla el ele gelişmesi gibi, futbolun da şiddet, kontrolün ve metalaşmanın aracı olarak kullanıldığı düşünülebilir.

90'larda İngiltere'de futbolun dönüşümü yerel bir olgu olarak düşünülmemelidir. Artı eksi beş yılda dünyanın pek çok yerinde liberal politikalar sıkı bir şekilde uygulanmış, dünya ekonomisi küreselleşmeye kendini adapte etmeye başlamıştır. Thatcher İngiltere'sinde olduğu gibi, futbolda şirketler, reklam, TV yayıncılığı ve başka pek çok alanda ağırlıklarını koymaya başlamışlardır. Poggi'nin belirttiği gibi (2009: 152), ne de olsa “büyük şirketlerin ekonomik süreç ve dolayısıyla tüm toplumsal alan üzerindeki denetimleri devletin kendisini de etkilemelerini, devleti en azından işlerine ‘karışmamaya’ ve nihayet yönetim güçlerinin bazılarını onların hizmetine vermeye ikna edebilmelerini sağlar.” Bu,

tüm modern devletler için söylenebilir. Bu nedenle 90'larla birlikte futbolda başlayan dönüşüm, ne sadece İngiltere'nin ne de sadece Avrupa'nın meselesidir. Türkiye'de de özellikle "3 büyükler" üzerinden (Hatipoğlu ve Aydın, 2007: 136) futbol kültürüne piyasacı fikirler ve uygulamalar hâkim olmaya başlamıştır. Şiddetle mücadelede polisiye tedbirler de, diğer ülkelerdeki uygulamalarla paralellikler taşır. Endüstriyelikleşmeyle polisiye önlemler kol kola gelişmiştir.

6222 Sayılı Yasa Düzenlemesini ve Passoligi Güvenlik ve Sermaye İlişkisi Üzerinden Okumak

Tüm bu tartışmaları Türkiye bağlamına değerlendirmek için işe, sporda şiddet fillerinin önlenmesi ve ortadan kaldırılması için hayata geçirilen çeşitli hukuksal düzenlemelerin tarihine bakmakla başlamak gerekir. Türkiye'de sporda şiddet ve düzensizliğin tarihi eski olsa da, yasal düzenleme bakımından ilk girişim, kanun tasarısı olarak 2003 tarihlidir. 5100 Sayılı Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun 2 Mart 2004 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir ancak Cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye iade edilmiştir. Tasarının genel gerekçesi sporun önemine yapılan vurgu ile başlar ve spor dünyasında son yıllarda ortaya çıkan gelişmelerin sorunları artırdığını vurgular:

Sporcuların ve diğer ilgililerin haklarının korunması ve sportif alanlarda ortaya çıkan düzensizlik ve şiddet olayları, basit bir asayiş sorununun ötesinde, kamusal düzen bağlamında ele alınması gereken konulardır.

Özellikle futbol ve taraftar kitlelerince izlenen diğer spor dallarında, spor yöneticileri ve medyanın olumsuz tutumundan kaynaklanan profesyonel sporculara yönelik şiddet ve saldırılar, sporcuların ve diğer ilgililerin kişilik haklarının ihlali ve hatta ortadan kaldırılması sonucunu doğuran eylemlerin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik kamusal önlemlerin ve cezai yaptırımların yaşama geçirilmesi gereğini doğurmuştur.

Yine bu alanda yasal düzenleme yapılmasının uluslararası düzenlemelere atıf yapılarak gerekli olduğu belirtilmiş, "Sportif Karşılaşmalarda ve Özellikle Futbol Maçlarında Seyircilerin Şiddet Gösterilerine ve Taşkınlıklarına Dair Avrupa Sözleşmesi" 25.9.1986 tarihinde Strazburg'da imzalanmış ve bu sözleşmenin onaylanmasının 3608 sayılı kanunla uygun bulunduğu vurgulanmıştır. Adı geçen sözleşme Anayasanın 90. maddesinin son fıkrası uyarınca kanun hükmündedir.

5100 Sayılı tasarıya değin sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi çeşitli kurallara tabi olmuştur. Gerekçede belirtildiği haliyle:

Ülkemizde profesyonel futbol müsabakalarının düzenlenmesine dair 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyonunun Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, anılan Kanunun 31 inci maddesine dayanılarak çıkarılan ve 1.11.1992 tarihli ve 21392 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konulan Futbol Disiplin Talimatı ile ulusal ve uluslararası federasyonların talimatları ve diğer düzenleyici işlemlerinin ve 3289 sayılı Kanunun 11 inci maddesine dayanılarak çıkarılan ve 7.1.1993 tarihli ve 21458 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren amatör müsabakaların düzenlenmesine dair Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Amatör Spor Dalları Ceza Yönetmeliği’nin spor karşılaşmalarında vuku bulan şiddet olayları ile seyir güvenliğini tehlikeye düşürecek düzensizliklerin önlenmesi konusunda, günümüzün değişen ve gelişen ihtiyaçlarına cevap veremediği, uygulamada ortaya çıkan aksaklıkları gidermede yetersiz kaldığı, şiddet ve düzensizlik olgularının tamamını kapsamadığı, Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA) ve Avrupa Futbol Federasyonu (UEFA)’nun uluslararası futbol karşılaşmalarına dair uygulamalarına paralellik göstermediğinin anlaşılması, futbol müsabakalarında şiddet ve düzensizliğin önlenmesi ile ilgili geniş kapsamlı yeni bir kanun hazırlanmasını zorunlu kılmıştır.

5100 sayılı yasa, 15 Mart 2004 tarihinde TBMM’ye iade edilirken, yasada düzenlenen ceza hükümlerinin ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesini ihlal ettiği iddiası ön plandadır. İlgili düzenlemelerde taraftarların şiddet içeren hareketlerinden dolayı, kulüplere ve taraftar derneklerine idari para cezaları verilmesi söz konusudur. Cumhurbaşkanı, ilgili düzenlemelerin Anayasa’nın 38. maddesindeki cezaların şahsiliği ilkesine aykırı düştüğü iddiasındadır. Bu geri gönderme üzerine yasa, oyçokluğuyla aynen kabul edilmiştir. Kabul edilme gerekçesinde Türk hukuk sisteminde kolektif ceza verilmesi yönteminin pek çok yasada mevcut olduğu, ayrıca konuyla ilgili uluslararası düzenlemelerin de bu yöntemi mümkün kıldığı tespitleri yer almaktadır (Adalet Komisyonu, 2004).

Bu sürecin sonucunda yasa, 5149 Sayılı Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun olarak 7 Mayıs 2004 gün ve 25455 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi ile ilgili yasa düzeyinde ilk düzenleme olan 5149 sayılı yasa, 6222 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği 2011 yılına kadar uygulama alanı bulmuştur.

5149 sayılı yasanın çerçevesi ve düzenleme alanıyla karşılaştırıldığında, 6222 Sayılı yasanın, kendinden önceki kanunun ruhuna egemen olan ilkeleri sahiplenmeye devam ettiği söylenebilir. Daha sıkı tedbirler ve ilkelerin daha belirgin hale gelmesi son yasanın ayırıcı özelliklerindedir. 6222 sayılı yasanın en önemli çıktılarında biri sıkılaştırılan tedbirlerin yanında Passolig adı verilen elektronik bilet sistemidir. Bunu basitçe kağıt bilet döneminin bitişi, elektronik bilet döneminin başlaması olarak açıklamak ve 6222 sayılı yasa ile

ilişkinsini koparmak, aynı zamanda, şiddetin önlenmesi hakkındaki hukuksal düzenlemelerin piyasa ilişkileri bağlamındaki yerini ve anlam ve amacını ıskalamak sonucunu doğurabilir. Ayrıca, aşağıda değinilecek olmakla birlikte, 5149 sayılı yasadan daha sıkı tedbirler ve daha ağır cezalar içeren 6222 sayılı yasa, 4 Temmuz 2019'da TBMM'de kabul edilen 7182 sayılı yasa ile değiştirilmiş ve çok daha ağır hükümler içerir hale gelmiştir. Kimlik doğrulama yöntemlerinden spor alanı tanımının genişletilmesine, hakaret içeren tezahüratın sosyal medyaya tezahüründen, seyirden yasaklanma tedbirinin ihlali haline verilecek cezaların artırılmasına kadar istenen değişikliklerle şiddeti önleme amacıyla olunan spor dünyasının yasa eliyle oldukça genişletildiği, şiddeti önlemeye yönelik tedbirlerin gündelik hayatın tümüne sirayet eder hale geldiği söylenebilir.

Devletin yetkili organlarınca çıkarılan, toplumsal hayatı düzenlemeye yönelik, insan davranışını düzenleyen kurallar bütünü olarak hukuk tanımı, genellikle normun gerçekleşmesini hedeflediği değeri göstermez. Belirli bir yaşayışın, belirli bir düşünüşün, belli bir tarihsel dönemde belirli bir toplumun kültürünün ve iktidar ilişkilerinin taşıyıcısı olarak hukuk normu, uygulamasının çıktlarıyla da var olur. Bu çerçevede, 6222 sayılı yasanın yöneldiği değer bağlamında, yasa sporda endüstriyelleşmeden bağımsız tartışılabilir mi? Yasanın önlemeyi istediği şiddet eylemleri ile sporun "*show business*" trendi arasında bir ilişki olabilir mi? Yasanın diğer ülke düzenlemeleriyle benzerlikleri, şiddet ve endüstriyelleşme ilişkisi bir arada düşünüldüğünde, kamusal alanın piyasalaşması ve kurallaşma tartışmasıyla bağlantı kurulabilir mi?

Yasanın amacını düzenleyen birinci maddeye bakıldığında, düzenlemenin esas olarak taraftarı muhatap aldığı ve taraftar kaynaklı şiddeti önleme amacıyla olduğu söylenebilir. Kanunun amacı "*müşabaka öncesinde, esnasında ve sonrasında spor alanları ile bunların çevresinde, taraftarların sürekli veya geçici olarak gruplar halinde buldukları yerlerde veya müşabakanın yapılacağı yere gidiş ve geliş güzergâhlarında*" şiddet ve düzensizliği önlemektir. Mekân ve zaman boyutuyla, 5149 sayılı yasadan farkı, önce yasanın isminde görülür. 5149 sayılı yasa spor müşabakalarında şiddet ve düzensizliği önlemeyi, 6222 sayılı yasa ise genel olarak sporda şiddet ve düzensizliği önlemeyi amaçlamaktadır. Zaten yasanın 2. maddesi, sporla doğrudan ve dolaylı ilişkili herkesin hemen her türlü eyleminden sorumluluğunu kapsam olarak belirlemiştir.

Yasada şike ve teşvik primi hariç hemen her yaptırım, taraftara yöneliktir. Kulüplerin sorumlulukları genel olarak yine taraftarların eylemiyle ilişkilidir. Zaten Passolig uygulaması da, esas düzenin tribünlere ve taraftarlara getirilmesi amacıyla. 14 Nisan 2014 tarihinde uygulamaya başlanan Passolig Kart, futbolda pek çok yapılagelişi değiştirmiştir. Passolig uygulamasının ne olduğu şu şekilde açıklanmaktadır:

Passolig Kart, taraftarların sevdikleri ile birlikte güven içinde stadyumlara gidebilmelerini ve istedikleri karşılaşmayı her türlü olumsuzluktan uzak, huzurla izlemelerini sağlıyor! Hem kulüplere hem de taraftarlarına büyük fırsatlar ve ayrıcalıklar sunan Passolig Kart ile, Türk futbolu maddi kazancın yanı sıra, tribün huzurunu ve güvenliğini de maksimize ederek, yaşanmış olan pek çok olumsuzluğu da geçmişte bırakıyor.

Bu söylemin temel iki vurgusu vardır: Güven ve huzur içinde maça gidebilmek ve kulübe kazanç sağlamak. Bu vurguları biraz daha soyutladığımızda iki önemli kavrama varabiliriz: Güvenlik ve sermaye. Bunlar modern devletin, yukarıda tartıştığımız şekilde, temelinde yer almaktadır. Hem spor alanlarında şiddeti önlemek için yapılan düzenlemeler, hem de Passolig gibi uygulamalar, spor alanını düzenleyen hukuk kurallarının, yani genel ifadeyle spor hukukunun güvenlik ve sermaye ile ilişkisini açığa çıkarır. Spor hukukunun ortaya çıkışındaki dinamiklere bakıldığında, spordaki ticarileşme önemli bir yer tutar. Sporda ticarileşme ve hukuksallaşma, birbirine paralel iki önemli olay olarak görünür (Parrish, 2003: 20). Ticarileşme/ piyasalaşmanın gerçekleşebilmesi için, uygun zeminlerin sağlanması gerekir. Bunun için spor dünyasındaki her unsur, sporcuların bedenlerinden yeteneklerine, oyun alanlarından, izleyicilere ve yerel kültürel alışkanlıklara, piyasalaşma kurallarına uygun şekilde yeniden düzenlenecektir. Spor hukuku bu düzenlemenin hukuku olarak düşünülebilir.

6222 Sayılı yasanın hükümlerine ve yasaya hâkim olan ilkelere baktığımızda, düzenlemenin kendisinin sporda ve özellikle futboldaki artan ticarileşme ve profesyonelleşmenin bir çıktısı olduğu söylenebilir. Bu noktada hukuksallaşma (*juridification*) kavramı öne çıkar. Günther Teubner, hukuksallaşma kavramının, birbiriyle ilişkili de düşünülebilecek, dört farklı kullanımından bahseder. İlki hukuksal patlama/artıştır (*legal explosion*). Olağanüstü sayıda normun/ standardın varlığı, hemen her konunun hukuk normu konusu haline getirilmesi, hukuksallaşma kavramının ilk kullanımlarındandır (Teubner, 1987: 6). İkincisi uyuşmazlıkların müsaderesidir (*expropriation of conflict*). Hukuksallaşmanın bu biçiminde bu kez gündelik hayattaki her türlü uyuşmazlığın hukuk yoluyla çözülebileceği iddiası ön plana çıkmaktadır. Buna göre hukuksallaşma esasında uyuşmazlığı çözmez ama onu yabancılaştırır, sosyal çatışmayı tahrip eder, onu bir hukuk davasına indirger ve böylece geleceğe yönelik, sosyal ödüllü çözüm olasılığı dışlanır (Teubner, 1987: 8). Üçüncü anlam depolitizasyondur. Özellikle çalışma ilişkileri açısından, iş hukuku bir yandan işçilerin belirli menfaatlerini koruyup kollarken, diğer yandan hukuksallaşmanın baskıcı karakteri, sendikaların militan eylemlerini dramatik şekilde kısıtlayarak, toplumsal çatışmayı depolitize etme eğilimindedir (Teubner, 1987: 9). Hukuksallaşmanın dördüncü biçimi maddileştirmedir (*materialization*). Esasen bu kavram modern refah devletinin

gelişimine dairdir ve Jurgen Habermas'ın "yaşam alanının sömürgeleştirilmesi" analizine dayanır (Teubner, 1987: 24). Habermas'a göre "sistem, kültür, toplum ve bireyden oluşan yaşam dünyasına karşı kendi kurallarını dayatarak 'ideal olanı' engeller, bir alandaki ideal oluşa karşı o alanı kontrol altına almaya çalışır, "ekonomik alan diğer alanlara kendi düşünme biçimini dayatır". Yaşam dünyası olarak sosyallikler, gündelik ilişkiler normatif düşüncelerle yönetilir, burada "hukuksallaştırma" söz konusudur" (Habermas, 2001: 808, Hatipoğlu Aydın, 2013: 52)

Sporun hukuksallaşması, yukarıda belirttiğimiz gibi sporla ilgili her unsuru hukukun konusu haline getirir ve farklı dinamiklere dayanır. Özellikle uluslararası alanda sporcuların performanslarına dayalı sözleşmeler, rekabet yasağı, dopinge ilişkin kurallar, yayın hakları gibi, temelde sporun kendine özgü doğasına ait meseleler, giderek daha fazla yasal alanın konusu haline gelmekte ve yasaya uygunluk baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır (Gardiner ve Felix, 1995: 189). Her ne kadar spor alanının hukuksallaşması denince ilk akla gelen meseleler bunlar olsa da, örneğin futbolda ya da ragbide oyuncuların, oyun esnasında birbirine verdikleri fiziksel zararlar da hukukun konusu haline gelmiştir (Pendlebury, 2012). Tazminat miktarı, yargılama süreci gibi boyutlarıyla, spor alanının kendi dinamikleriyle çözülen (ceza sistemi) bu tip olayların 'spor hukuku' alanına dâhil olması, sporun hızla ilgili hukukçular için bir bölgeyi elde etme savaşına dönüşmesine yol açmaktadır. Gardiner ve Felix (1995: 195), çalışmalarında, futbol, eğlence endüstrisinin giderek metalaşan ve gelişen ayrılmaz bir parçası olarak tanımlar. Oyuncular arasında yetenekler ve taktik beceriler en üst seviyeye çıkarken, kazanmanın her şey olduğu mantığıyla birlikte, rakip oyuncuları sindirmeyi ve kuralları esnetmeyi meşrulaştıran kinik rafine stratejiler daha fazla görülmektedir (Gardiner ve Felix, 1995: 196). Oyunda şiddetin artması verilere de yansımaktadır. Futbol örneğinde, artan fiziksel kapasiteleriyle kazanmaya odaklanmış oyuncular, oyun dışı kalma ihtimalinin verdiği agresiflik, başarıyla doğru orantılı artan seyirci tüketiminin yarattığı baskılar gibi olgular, şiddeti artırmakta ve görünür kılmaktadır. Bu noktada alandaki genel hukuksallaşma süreci, özelde futbolcuların yaralanmaları sonucu ceza ve tazminat davalarıyla meşgul mahkemelerin müdahalesinin sporu mevcut şiddetten (oyundaki ve oyun alanındaki şiddet) kurtarıp kurtaramayacağı problemi ortaya çıkmaktadır (Gardiner ve Felix, 1995:200). Burada özellikle ceza hukukunun ve tazminat hukukunun kavramlarının spor alanına müdahalesinin olumsuz ve eksik yönlerine değindikten sonra, disiplin ve tazminat konularında daha etkili çözüm mekanizmaları önerilmektedir (Gardiner ve Felix, 1995: 210). Mevcut hukuksal yapı, yasalara egemen olan ilkeler, uyumsuzluk çözüm araçları olarak mahkemeler spor alanının özgün dinamikleriyle uyuşmamakta ve hukuksallaşma süreci artan şiddeti önlemeye yetmemektedir. Spor alanının düzenlenmesinde üç olası

seviye olan sporun kuralları, çalışma kültürü ve hukuksal düzenlemelerden, ilk ikisi, esasında yeterli olacaktır. Gerçekte bunlar dinamik bir ortaklığa sahiptir. Elbette “hukuk hiç bir zaman taç çizgisinde durmayacaktır”, yani hukuksal düzenlemelerin genişlemesi çağdaş toplumlar açısından bir olgudur ama bunun sınırı, spor alanının kendi kendini denetleyebildiği bir yaklaşımla yeni araçlar ortaya koyması olmalıdır (Gardiner ve Felix, 1995: 218-9).

Kamusal alanın piyasalaşması ile hukuksallaşma arasındaki ilişki, şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair hukuksal düzenlemeler bağlamında da ele alınabilir. Ken Foster (2006: 155), liberal demokrasilerde hukukun artan istilacılığına vurgu yapar. Hukuksal düzenlemelerin dışında kalan bölge giderek küçülmektedir. Hukuk, tarihsel olarak kendisinden muaf şekilde ortaya çıkan toplumsal yaşamın pek çok alanını düzenlemektedir. Eviçi, işyeri, ordu, hapishane, hastane ve benzeri hukukun nazarına ve denetimine girmiştir. Esasen spor alanında hukuksallaşmanın farklı biçimleri mevcuttur. Birincisi içsel normatif güçtür. Burada söz konusu olan yasanın odaklandığı markalar, pazarlama, TV yayıncılığı ve sponsorluğun spor üzerinde normatif bir etkisi olmasıdır. İkincisi sporun ve spor organizasyonlarının doluluğu ve muacelliyetine odaklanan içsel normatif gelişmedir. İster içsel ister dışsal yaklaşımdan bakılsın, hukuksallaşma süreci ve düzenlemeler, spordaki/futboldaki metalaştırma sürecinin bir çıktısı olarak görülebilir. Bunun yanında, sporun hukuksallaşması şiddet ve ayrımcılık meselelerine odaklanan politik-hukuki sistemle ilişkilenecektir (Carlsson, 2009: 477). Profesyonel sporların büyük bölümündeki amansız ticarileşme ve sermaye hâkimiyeti, kaçınılmaz olarak, spor yönetiminin yasal ve yargısal sömürgeleştirilmesi biçiminde, hukuksallaşma ile sarmalanmasına sebep olmaktadır (Gavin ve Morris, 1998: 128). Sömürgeleştirme, dışsal normlarla spor alanına yargısal müdahale anlamına gelmektedir. Burada spor alanının kendine özgü kodları ve yaşantısı, hukuk normlarıyla ve dolayısıyla onun taşıdığı değerlerle yer değiştirmektedir. Böylelikle spor alanı, özellikle futbol, ticarileşme, metalaşma sürecini, hukuk normlarıyla baskın hale getirmekte ve hukuk aracılığıyla piyasa kurallarını yerleştirmektedir. Bu noktada, 6222 sayılı yasanın yöneldiği değer ve Passolig uygulamasıyla hayata geçirilmek istenen mantık, futbolun endüstriyelleşmesinin bir parçası ya da biçimi yani metalaştırmadır. Metalaşma sürecinin hukuksal çıktısı olarak yayın hakları, transferler, lisans sözleşmeleri yanında Gardiner ve Felix, futboldaki diğer gerilimlerin de etkisini tartışır. Mesela tüketim kültürü içinde futbolu bir metalaşmış ürün olarak konumlandırılanlar ile futbolu işçi sınıfının ve popüler kültürün temel bir bileşeni olarak görmeye devam edenler arasında sahiplik gerilimi de yaşanmaktadır (Gardiner ve Felix, 1995: 196). Futbol örneğinde kulübün sahibi kimdir? Yöneticiler, hissedarlar, oyuncular, izleyiciler mi? “Sahiplik” mücadelesi, seyirci

ve taraftar arasındaki gerilimde somutlanır. Oyun alanından çoğunlukla tüketici olamadığı, tutkusunu paraya havale edemediği için dışlanan taraftarın oyunu kendisinin kılma ve kendi varlığını gösterme çabası kolektif eylemler, meşale, pankart, tezahürat olarak sahaya yansır.

6222 sayılı yasada düzenlenen ve çok ağır yaptırımların öngörüldüğü şike ve teşvik primi, yasak maddelerin spor alanlarına sokulması, müsabaka düzeninin bozulması, hakaret içeren tezahürat, pankart, spor alanlarına usulsüz şekilde girmek, taşkınlık yapmak gibi fiillerin cezaları 10/12/2011 tarih ve 6259 Sayılı yasa ile azaltılmıştır ancak varlıkları sabit ve içerikleri muğlaktır. Özellikle seyirden yasaklama güvenlik tedbiri geniş bir uygulama alanına sahiptir. Yasanın 18. maddesinde düzenlenen seyirden yasaklanma güvenlik tedbiri, yasada tanımlanan suçlar sebebiyle, kişinin müsabakaları ve antrenmanları izlemek amacıyla spor alanlarına girişinin yasaklanması anlamına gelmektedir. 7182 sayılı yasa ile, yasanın genelindeki ve dolayısıyla bu maddedeki “spor alanı” tanımı, “müsabaka, antrenman ve seyir alanları” olarak değiştirilmiştir. Esasen, değişiklikten önce, mahkemelerin eğilimi spor alanını genellikle stadyumlarla sınırlı ve dar algılamaktı. Bu anlamda kapsam, yasa yoluyla genişlemiştir. Seyirden yasaklanma güvenlik tedbirinin uygulamasında, yasaklı kişinin, takımın müsabakası olduğu gün, yurtiçinde bulunduğu takdirde müsabakanın başlangıç saatinde ve bundan bir saat sonra bulunduğu yere en yakın genel kolluk birimine başvurması gerekmektedir (md. 18/8). Seyirden yasaklama tedbirinin uygulamasıyla ilgili pek çok zorluk ve karmaşa mevcuttur. Örneğin takımın müsabakası yurtiçinde ve yasaklı kişi yurtdışında ise imza zorunluluğu olmayacaktır. Tersi durum için, yani yasaklı kişi yurtiçinde ve takımın müsabakası yurtdışında olduğunda ne olacağı kanun tarafından öngörülmemiştir. Ancak böylesi bir durumda, yurtdışında gerçekleşen maç için karakola gidip imza vermemesinin yasayı ihlal ettiğine, taraftarı olduğu takımın maçının yurtdışında yapılmasının kendisini imza yükümlülüğünden kurtarmadığı gerekçesiyle, yasaklı kişi hakkında iddianame düzenlenmiş, dava açılmış ve ilgili kişi ceza almıştır (Özdemir, 2019: 461).

Her ne kadar uygulamada çelişkiler ve yasada boşluklar olsa da, 6222 sayılı yasanın bahsedilmesi gereken önemli özelliklerinden biri, yasa uygulanırken topyekûn bir cezalandırma mantığına sahip olunmasıdır. Bu uygulamayı 5149 sayılı yasayla karşılaştırdığımızda, cezalandırmanın nasıl yaygınlaştığı ve tüm ayırık otlarının yanında suçlu veya suçsuz herkesin nasıl ve zorla yasanın muhatabı olduğu anlaşılabilir. Bunun için sporda şiddet ve düzensizlik eylemlerinin önlenmesi için alınan gözetleme tedbirlerine yakından bakmak gerekir. 5149 Sayılı yasa döneminde, *“Spor müsabakalarında şiddet ve düzensizliğe ilişkin fiilleri işleyenleri tespit etmek, şartlar müsait olduğu takdirde şahısları müsabaka*

alanının dışına çıkarmak, mevcut şartlar ve kamu düzeni mülahazalarıyla anında dışarı çıkartılması uygun görülmeyen kişiler veya taraflar gruplarını her türlü kamera, fotoğraf makinesi gibi teknik araçlarla tespit ettirmek ve eylemleri tanıkla veya diğer belgelerle delillendirerek haklarında yasal işlemler yapılmasını sağlamak” (Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik madde 6/d) müsabaka güvenlik amirinin görev, yetki ve sorumlulukları arasındaydı. Yani şiddet eylemlerine girişen, huzursuzluk çıkararak, kanun aykırı şekilde küfürlü vb tezahürat eden kişilerin, 5149 Sayılı Kanuna aykırı bir davranışta bulunmaları durumunda, görevliler, kamera veya fotoğraf kayıtları doğrultusunda fiili işleyen kişiyi tespit ettikten sonra ve somut delillerle bunu belgelendirebildiklerinde, ilgili kişiler hakkında ceza tesis edebilirdi. Kanun bunu açıkça düzenliyordu. 6222 sayılı yasa da benzer düzenlemeler vardır. “Spor alanlarının güvenlik ve düzenine ilişkin tedbirler” başlıklı 5. maddesinin 5. fıkrasında spor alanlarında güvenliğin sağlanması ve kanuna aykırı davranışlar sergileyenlerin tespiti için gerekli teknik donanımların kurulacağı belirtilmiştir. Gözetimin amacı, sporda şiddet ve düzensizlik sergileyenlerin tespitidir. Hatta bu husus, 5149 sayılı yasa dönemine ait bir kararda, bir müsabaka sonrası gözaltına alınıp hakkında idari para cezası verilen bir kişinin davasında idare mahkemesi tarafından da açıkça tespit edilmiştir. Ankara 13. İdare Mahkemesi’nin 31.10.2007 tarih ve 2007/1647 E., 2007/1597 K. sayılı kararında “(...) Yukarıda açıklandığı üzere, davalı idarenin, idari para cezası uygulanması gerektiren eylemleri, her türlü kamera, fotoğraf makinesi gibi teknik araçla, tanıkla veya diğer belgelerle tespit etme görev ve sorumluluğu bulunmakta olup, esasen sözel (kötü tezahürat) nitelikte olan eylemin de, kamera türü teknik araçlarla tespiti mümkün bulunduğundan, bu yönde teknik araçlar kullanılmaksızın tutulan olay tutanağına istinaden davacının (...) idari para cezasıyla cezalandırılmasına ilişkin işlemde hukuka uyarlık bulunmamaktadır” diyerek kanuna uygun olarak tesis edilmeyen idari para cezasının iptaline karar vermiştir.

Özellikle Passolig uygulamasının hayata geçmesiyle, bireysel bir seyirden yasaklamadan ziyade, statta yer alan belirli bir bloğun ya da bölgenin tümündeki kişilerin bir sonraki ev sahibi maça girişleri engellenmeye başlamıştır. Bu uygulamanın kendisi de, esas amacın, şiddet ve düzensizliğe sebep olan kişilerin tespit edilip, spor alanından uzaklaştırılması sürecinin gerektirdiği ince ve titiz çalışmadan yoksunluğun belirtisidir. Güvenlik kameralarıyla birlikte, şiddet ve düzensizliği önlemek için istihdam edilen personelin varlığına rağmen, bir bütün olarak bir bloğun, bir tribün hakkında fiili bir seyirden yasaklama tedbiri uygulamak, bu kişilerin müsabaka alanına girişini engellemek, kolay ve etkili bir çözüm olarak görülüyor olmalıdır. Gözetim artmasına rağmen, cezalandırmada şahsilik ilkesinden uzaklaşmaktadır.

Yine hangi fiillerin şiddet ve düzensizlik sayılacağı da, piyasa kurallarına göre tespit edilmektedir. TV yayınlarını engelleyecek pankartlar, üzerinde yazanlardan bağımsız olarak, zaten sakıncalıdır. Benzer şekilde, spor müsabakalarında, taraftarın kendi varlığını göstermesine olanak sağlayan birçok fiil cezalandırmanın konusu haline getirilerek yasaklanmaktadır. Spor alanlarına “esasen bulundurulması yasak olmamakla birlikte kesici, ezici, bereleyici veya delici aletler ile patlayıcı, parlayıcı, yanıcı veya yakıcı maddelerin” sokulması yasaktır (6222 SY md 12/1 (b)). Yasak kapsamına meşale de, bozuk para da, bazı hallerde plastik şişe su da dâhil olabilmektedir. Bu yasağa uymayanlar bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılabilirler (6222 SY md. 13 (1)). Taraftarın kendini sözlü olarak ifade etmesi de mümkün değildir. Yasanın 14. maddesinde düzenlenen hakaret içeren tezahürat maddesindeki ifadeler muğlaktır: “Spor alanlarında veya çevresinde taraftarların grup halinde veya münferiden belirli bir kişiyi hedef veya muhatap alıp almadığına bakılmaksızın duyan veya gören kişiler tarafından hakaret olarak algılanacak tarzda aleni olarak söz ve davranışlarda bulunmaları halinde” kişilerin adli para cezasıyla cezalandırılmaları öngörülmüştür. Hatta 7182 sayılı yasanın 8. maddesiyle “birinci ve ikinci fıkrada belirtilen fiillerin; her türlü yazılı, görsel, işitsel veya elektronik kitle iletişim aracıyla işlenmesi hâlinde de bu madde hükümleri uygulanır” hükmü getirilmiş ve sosyal medya paylaşımları dahi hakaret veya tehdit içeren tezahürat gibi işlem göreceğe hale sokulmuştur. Belirtmek gerekir ki, buradaki hakaret suçunun Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenen hakaret suçu ile, özellikle korunan değer anlamında ilgisini kurmak çok zordur. 6222 sayılı yasa da düzenlenen fiilde hakaret içeren tezahürat belirli bir kişiyi hedef ya da muhatap almayabilir, kimsenin bundan rahatsız olmasına gerek yoktur, ki şikayet şartı aranmaksızın ibaresi eklenmiştir, ayrıca herhangi bir kişinin, hakaret içeren söylemi hakaret olarak algılanması yeterlidir. Böylesi öznel değerlendirmeler sonucu, kişiler tek tek ya da grup olarak cezalandırılabilirler. 5149 sayılı yasadaki çirkin ve kötü tezahürat düzenlemesi ise şu şekildeydi:

Müsabakanın yapılacağı yerde veya yakın çevresindeki yollarda, meydanlarda, caddelerde veya benzeri yerlerde, toplu taşıma araçlarında, umuma açık diğer mekanlarda ferdi veya toplu olarak, rakip takım ile taraftarlarını, kulüp başkan ve yöneticilerini, antrenörünü ve sporcularını, hakemleri ve federasyon yöneticilerini, müsabakada görev yapan diğer kişileri, söz veya hareketlerle aşağılayıcı, tahrik ve taciz edici kötü söz niteliğinde slogan atılması ve çirkin tezahüratta bulunulması yasaktır. (md. 12).

İki yasa arasında karşılaştırma yapıldığında, çirkin ve kötü tezahürattan hakaret içeren tezahürata, içeriğin giderek muğlaklaştığı açıktır. Ayrıca fiili işleme yollarının her türlü yazılı, görsel, işitsel veya elektronik kitle iletişim aracıyla

işlenebilmesiyle, yasanın hedeflerinin sınırları giderek belirsizleşmektedir. Toplamda ise her türlü şiddet eyleminin tasnifinde keyfiliğe giden bir eğilim göze çarpmaktadır.

Holiganizme verilen bu hukuksal cevapları, insan hakları bağlamında ele aldığımızda, pek çok temel hakla bağlantı kurulabilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliği (tarafkların kişisel verilerinin muhafazası ve paylaşılması, gözetleme teknolojileri), 5. maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkı (fiili gözaltılar vb), 10. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğü (tarafkların tuttıkları takıma desteklerini ifade ettikleri tezahüratlar, bayraklar, kıyafetlerin yasaklanması), 11. maddesinde düzenlenen örgütlenme özgürlüğü (aynı takım tarafklarının bir arada bulunabilmesini engelleyen fiili ve hukuki uygulamalar), yine 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı (ceza yargılamaları süreci) bunlardan bazılarıdır (Coenen, Pearson ve Tsoukala, 2016: 11). Türkiye'de deplasman otobüslerinin polis tarafından şehir dışında durdurulması ve bekletilmesi, deplasman yasakları, stat girişlerinde ayrıntılı üst araması, sürekli kamera tarafından izlenme, yasanın uygulamasında seyahat engeline (hatta zorunluluğuna) yol açan uygulamalar da görülmektedir. Oyun alanlarında şiddetin engellenmesini amaçlayan hukuksal düzenlemelerin sınırını insan hakları olarak çizdiğimizde, pek çok düzenleme ve uygulamanın bu hakları ihlal ettiği söylenebilir. Bu da, yasa koyucunun (ve uygulayıcıların), tribünlerdeki mevcut şiddet eylemlerine "hukuki" bir çözüm getirmekten ziyade, hukuki düzenlemeleri, ehlileşmiş, paralı, yıldız oyuncu izleyicisi, tüketici seyirciler odaklı piyasa kurallarını hâkim kılmak için kullanmasının bir göstergesi olarak okunabilir.

6222 Sayılı yasa, spor alanının hukuksal olarak yeniden düzenlenmesinde güvenliğin sağlanması ve sermayenin önünün açılması anlamında iki damara sahip bir hukuksal düzenlemedir. Bir yanıla tarafklar şiddetini disipline etmek için ceza hukukuna başvururken, diğeryandan elektronik bilet uygulamasıyla, halihazırda sahipliğe dair gerilim yaşayan tribünlerin tam anlamıyla ticarileşmesine olanak verir. Bu gerçekleşirken bir kural tanımazlık hâkimdir. Passolig adı verilen elektronik bilet, stadyumlara giriş sağlayan ve kişiye özel bir karttır. Maç bileti olarak kullanılan bu kart aynı zamanda banka kartı, alışveriş aracı, kulüp tarafklar kartı, mağaza indirim kartı gibi özelliklere de sahiptir. Kartın üzerinde tarafkların fotoğrafı ve TC kimlik numarası gibi kişisel bilgiler bulunur. Bu kart kişiye özel birlikte, her maçta bir başkasına bilet devri yapılabilmektedir. Passolig uygulamasının 6222 sayılı yasayla düzenlemesi sonrası tarafkların kimlik bilgilerinin toplanması yanında elektronik bilet (e-bilet) de zorunlu hale gelmiştir. 2014 yılında Passolig ve e-bilet ile ilgili ihaleyi Aktifbank 5 + 5

yıl süreyle kazanmıştır (Gökalp vd, 2018: 81). Bankanın ait olduğu sermaye yapısının özellikleri bir yana Türkiye’de futbol maçlarını takip etmek isteyen bir kişinin mutlaka işlem yapması gereken bir banka olarak Aktifbank dikkat çekmektedir. Türkiye futbol liglerinin en üst iki klasmanında bu bankanın müşterisi olmadan maç izlemek de aslında mümkün değildir. Bankaya ait Passolig Kartı’nın her sene yenilenmesi için alınan ücret ve maç bileti başına verilen ücret, doğrudan futbol taraftarlarının liberal ekonomik anlatının teorik biçimindeki tercih etme imkânını da içermeden tek bir şirkete bedel ödemesi durumunu yaratır. Kimi araştırmalarda, bu zorunlu kart pazarlama ve kesinti durumu, Passolig düzenlemesinin şiddet ve düzensizlik gündeminden ziyade kart satışı üzerinden firmaya kazanç sağlamak olarak algılandığını sağladığı da belirtilmiştir (Gökalp vd, 2018: 81–82). Taraftarlar arasında Passolig’in yaygın olarak olumsuz algılandığına ilişkin kimi araştırma verileri bulmak da mümkündür. Gökalp, Suğur ve Ceyhan’ın (2018: 88) Eskişehirsporlular ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında anket uygulanan 1177 kişiden %83 civarında katılımcı Passolig’i desteklemediğini belirtirken, kararsızlar %7 civarında kalmış, yalnızca % 10’luk bir kesim uygulamayı desteklediğini belirtmiştir. Dinç ve Demircan’ın, (2016: 25-38: 31) yüz yüze ve internetten farklı taraftar gruplarından 1800 civarında kişiyle yaptıkları anket uygulamalarından çıkan sonuçlar çerçevesinde %86,6’sının Passolig uygulamasını desteklemediği belirtilmiştir. Baykara’nın (2017: 33) yüksek lisans tezi olarak gerçekleştirdiği araştırmada da yaklaşık 1000 kişiyle internet üzerinden görülmüş, neredeyse bütün açılardan elektronik bilet sistemi katılımcılar tarafından olumsuz değerlendirilmiştir. Katılımcıların % 93’ü stadlara gelen izleyici sayısını bu sistemin engellediğini, %75’i kişisel bilgilerin güvenliğinden emin olmadığını (2017: 36) belirtmektedir. Çakmak’ın Sakarya’da 500 kişiyle yapılan anket uygulamasına dayalı yüksek lisans çalışmasında da katılımcıların % 70’inden fazlası Türkiye’de futbol maçlarındaki seyirci azalmasını Passolig uygulamasına bağlarken (2018: 53), uygulama hakkında katılımcıların özgün ifadeleri alındığında kategorize edilen 11 ifadeden sadece 1 tanesi olumlu içeriktedir (2018: 58). Daha da ilginç çalışmada futbol maçlarına gidenler yani süreçle daha yakından tanışanlar açısından tepkiler daha da serttir, Çakmak’ın (2018) çalışmasında bu nokta için çok net istatistiksel çıktılar olduğu belirtilmiştir. Gökalp, Suğur ve Ceyhan’ın çalışmasında da (2018: 111–117) ‘organize’ grupların içinde yer alan taraftarlarla yapılan görüşmelerde “denetim” ve “ticarileşme” konusunda oldukça sert tepkilerin verildiği görülmektedir. 6222 sayılı yasa ve Passolig sistemi, örgütlü bir kesimi ifade eden bir kavram olarak ‘taraftarlar’ (Aydın vd., 2008) ele alındığında, bu kesimler tarafından bu organize halin varlığına bir tehdit oluşturduğu gibi bir algıya sahiptir. Bu durum doğal karşılanabilse de, Türkiye’deki uygulamanın ticari açıdan imajı da organize taraftar grupları dışındaki kesimler açısından bile olumlu değildir. Günümüzde

bu tepki siyasal iktidara en yakın basın organlarında bile “Passolig Vurgunu” gibi haber başlıklarına yansımaktadır (Alabay, 2019) ki, genelde benzer yayın organlarının siyasal iktidarı eleştirmeleri oldukça istisnai bir durumdur. Bu açıdan uygulamanın esası olduğu belirtilen şiddet ve düzensizlik mevzunun yerini daha çok ticarileşmenin aldığı ve bu ticarileşmenin de genel kamuoyu onayının çok uzağında özelliklere sahip olduğunu belirtmek mümkündür.

Sonuç Yerine

Sporda şiddet ve düzensizliğin önlenmesine dair yasaların tarihçesi, mevcut uygulamalar ve değişikliklerle değerlendirildiğinde, yasanın iki kavramı öne çıkardığı söylenebilir: Sermaye ve güvenlik. Gerçekten spor ve özellikle futbolun endüstriyelleşmesi, spor alanlarının piyasanın ihtiyaç duyduğu tarzda yeniden düzenlenmesi ve oyunun bir tüketim nesnesi haline gelmesi eğilimi, çeşitli hukuksal ve polisye tedbir ve yaptırımların artmasıyla güçlenmiştir. Sosyal alanların hukuksallaşması bağlamında baktığımızda, hayata geçirilen hukuksal düzenlemeler ile spor alanlarının güvenliğinin sağlanması hedeflenmekte, diğer yandan, sporun *show business*, endüstriyel bir meta olarak piyasa kurallarına tabi olmasının önündeki engel olan taraftarlar, bu alanlardan sürülmektedir. Şiddet tekelinin ele alınarak güvenliğinin sağlanması ve sermayenin korunması modern devletin üzerinde yükseldiği iki önemli direktir. Özellikle futbol alanında, şiddeti önleme yöntemleri ile alanın özgün dinamik ve özelliklerine müdahale edilip, bir başka ilişki biçiminin, yani sermayenin ihtiyaç duyduğu ilke ve değerlerin ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, 6222 sayılı yasa uygulaması ile modern devletin temel taşları arasında benzerliğin oldukça belirgin olduğu söylenebilir. 6222 sayılı yasa, spor alanının hukuksallaşmasının bir görünümüdür. Hukuksallaşma ile, spor alanı, piyasa kurallarına daha çok tabi kılınmakta, şiddet ve düzensizliğin önlenmesi hedefinde insan hakları gibi “hukuki” sınırlar ihlal edilirken, spor alanının piyasa dinamiklerine göre regüle edilmesi söz konusudur.

Diğer taraftan, spor alanının hukuksallaşması eğiliminin ve ilgili hukuksal düzenlemelerin yalnızca Türkiye’ye özgü olmadığını da belirtmek gerekir. Dünyada esen piyasalaşma rüzgârı, her coğrafyayı kendi özgünlüğünde etkilemekle birlikte, hemen her yerde futbol taraftarının payına benzer şeyler düşmektedir; etiketlenme, marjinalleştirme, cezalar, hak ihlalleri, oyundan uzaklaştırmalar. Türkiye’de aynen bu süreçler yaşanmakla birlikte, cezalandırmaya ilişkin düzenlemeler yanında Passolig’in futbol izleyicilerinden bir şirkete doğrudan kaynak transferi yapan özelliği oldukça ön plandadır. Bu durum düzenlemenin esasında geçen şiddete ilişkin iddialar yerine kaba bir kaynak aktarımı imajını doğurmaktadır. Passolig, güvenlik ve sermayenin el ele spor alanının regüle edilmesinin somut örneklerinden biri olarak görülebilir.

Profesyonelleşme ve metalaşma sürecinde tribünlerden sürülen kitlelerin elinde, metalaşmamış tek bir alan kalmamıştır. Bir yandan şiddetle bastırılan taraftarlar, öte yandan şiddet eyleyen olarak dışarının da tepkisini alır. Bu kitle, özellikle futbolun sektörel ilişkilerinin içinde yer bulamayıp, ötekileştikçe, statlar, başka türlü bir varlık biçiminin alanı haline gelir. Nasıl ki futbol toplumsal yapı ilişkileri içinde şekillenir, futbol alanlarını dolduran kitle de elbette dönemin politik, ekonomik uygulamalarıyla şekillenen insanlardan oluşmaktadır. Tribünlere uzaktan bakarak, çeşitli şekillerde yaftalamak, aslında sermayenin şiddeti tanımlamasında kullandığı ölçüt olan ideolojik bir bakışı yansıtır. Holigan, serseri, anormal gibi tanımlamalar, yine esas olarak sermayenin futbol alanını dönüştürmek amacıyla başlattığı bir kampanyanın uzantılarıdır. Bu anlamda şüphesiz ki şiddet yok sayılmaz ama bu kavramlarla tüm kitleyi yargılamak, sadece piyasa ilişkileri açısından ve o temelde bir yaklaşımı üretecektir.

6222 sayılı yasanın tüm uygulamalarının sonucu olarak da, spor ve özellikle futbol, 6222 sayılı yasanın ve Passolig uygulamasının yöneldiği grup olan taraftarlar ve taraftarlık alanı, piyasa ilişkilerinin ilkelerine ve düşünme biçimine mahkûm edilmektedir. Söylemde herkesin güven içinde spor alanlarında yer almasının hedeflenmesi ön plandayken, Passolig’le birlikte, muğlak filler, orantısız cezalar içeren ceza hükümleri, spor alanının hukuksallaşmasının tribünlere yansıyan kısmı ise, oyuna bir şekilde para dönebilecek, sadece spor faaliyeti ‘izleyicisi’ olacak, organize bir şekilde değil daha bireysel hareket eden seyirci profiline stadyumlarda kalmasını amaçlamaktadır.

Sonnot

¹ 24.10.2019 tarihli PFDK kararı şu şekildedir: “MKE ANKARAGÜCÜ Kulübünün, 19.10.2019 tarihinde oynanan MKE ANKARAGÜCÜ - BEŞİKTAŞ A.Ş. Süper Lig Cemil Usta Sezonu müsabakasında, taraftarlarının neden olduğu çirkin ve kötü tezahürat nedeniyle ve bu eylemin aynı sezon içinde ev sahibi kulüp olduğu müsabakada ilk kez gerçekleştirilmesinden dolayı İHTAR CEZASI ile cezalandırılmasına, FDT’nin 53/3. maddesi uyarınca çirkin ve kötü tezahüratta bulunan KAPALI SOL TRİBÜN 101, 102, GÜNEY KALE ARKASI TRİBÜN 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207 DOĞU TRİBÜN 301, 302, 303, 304, 305, KAPALI SAĞ TRİBÜN 103, 104, KUZEY KALE ARKASI TRİBÜN 401, 402, 403, 404 nolu bloklarda yer alan seyircilerin elektronik bilet kapsamındaki kartlarının bloke edilmesi suretiyle bir sonraki ev sahibi kulüp olduğu müsabakaya girişlerinin engellenmesine,” <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=246&ftxtID=32325>. Bu kararlar birlikte neredeyse her blok kapatılmış, böylece statta bulunan hemen herkesin bir sonraki maça girişi engellenmiştir.

Kaynakça

Adalet Komisyonu (2004). *Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair 2.3.2004 Tarihli ve 5100 Sayılı Kanun ile Anayasanın 89 uncu ve 104 üncü Maddeleri Gereğince Cumhurbaşkanıca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkeresi ve Adalet Komisyonu Raporu*. 1/777, 20 April. TBMM. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss424m.htm> (Son Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2019).

Alabay Ş (2019). Passolig Vurgunu. *Yeni Şafak*, 10 February. İstanbul. <https://www.yenisafak.com/ekonomi/passolig-vurgunu-3445750> (Son Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2019).

Archetti E P ve Romero A G (1994). Death and Violence in Argentinian Football. İçinde: Giulianotti R, Bonney N, ve Hepworth M (der) *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge, 37–70.

Aydın M B, Hatipoğlu D ve Ceyhan Ç (2008). Endüstriyel Futbol Çağında 'Taraftarlık'. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (26): 289–316.

Baykara A (2017). Futbol Müsabakalarındaki Elektronik Bilet Sisteminin Seyirci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Benjamin W (2010). Şiddetin Eleştirisi Üzerine. İçinde: Çelebi (der) *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları, 19–43.

Best S (2010). The Leicester School of Football Hooliganism: An Evaluation. *Soccer & Society* 11(5): 573–587.

Çakmak G (2018). Süper Lig'deki Seyirci Azalmasının Nedenleri ile Futbol Taraftarlarının E-Bilet Uygulamasına Bakış Açılarının Araştırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Carlsson B (2009). Insolvency and the Domestic Juridification of Football in Sweden. *Soccer & Society* 10(3–4): 477–494.

Coenen T M P, Pearson G ve Tsoukala A (2016). Legal Responses to Football 'Hooliganism' in Europe- Introduction. İçinde: Tsoukala A, Pearson G ve Coenen TMP (der) *Legal Responses to Football 'Hooliganism' in Europe*. Springer, 1-18.

Diñç S C ve Demircan M (2016). Tribünde Güncel Tartışma: Takıma Psikolojik Bağlılığın Passolig Uygulamasına İlişkin Taraftar Görüşleri Üzerine Etkisi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 11(2): 25-38.

Football Stadia After Taylor (2002). Fact Sheet 2. Leicester: Sir Norman Chester Centre for Football Research, University of Leicester.

Foster K (2006). The Juridification of Sport. İçinde: Greenfield S ve Osborn G (der) *Readings in Law and Populer Culture*. Routledge, 155–182. <https://papers.ssrn.com/abstract=1959909> (Son Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2019).

Gardiner S ve Felix A (1995). Juridification of the Football Field: Strategies for Giving Law the Elbow. *Marquette Sports Law Review* 5(2): 189-219.

Gavin L ve Morris P (1998). Challenging Sports Bodies' Determinations. *Civil Justice Quarterly* (17): 128–148.

Gibson O (2009). Out of the ashes of Hillsborough, modern football was born. *The Guardian*, 12 Nisan 2009. <https://www.theguardian.com/football/2009/apr/13/liverpool-hillsborough-disaster-anniversary> (Son Erişim Tarihi: 20 Haziran 2019).

Giddens A (1991). *Consequences Of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.

Girtler R (2005). *Terbiyesizliğin Teorisi*, İstanbul :Kale.

Gökalp E, Suğur N ve Ceyhan Ç (2018). *Eskişehirsporlu Kimliği ve Taraftar Gözüyle Eskişehirspor*. Beau Bassin: Lambert.

Greenfield S ve Osborn G (2010). *Regulating Sport: Finding a Role for the Law?* SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=1629778> (Son Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2019).

Habermas J (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. Çev. Tüzel M. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Hatipoğlu D (2013). Santos'un Teorisinde Karşı Hegemonik Hukuk Arayışları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hatipoğlu D ve Aydın M B (2007). *Bastır Ankaragücü- Endüstriyel Futbol, Kent, Kimlik ve Taraftarlık*. Ankara: Epos Yayınları.

Keane J (1998). *Şiddetin Uzun Yüzyılı*. Çev. Peker B. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

King A (1998). *End of the Terraces: The Transformation of English Football*. London: Leicester University Press.

King A (2001). Violent Pasts: Collective Memory and Football Hooliganism. *The Sociological Review* 49(4): 568–585.

Marsh P, Rosser E ve Harre R (1978). *The Rules of Disorder*. Routledge.

Morris D (1981). *The Soccer Tribe*. London: J. Cape.

Özdemir M S (2019). 6222 Sayılı Kanunda Tanımlanan Seyirden Yasaklanma ve Seyirden Yasaklama Tedbirlerinin Verilmesi ve Uygulanmasına Eleştirel Bir Bakış. İçinde: *Av. Atıla Sav Armağanı*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 453–468.

Parrish R (2003). The Birth of European Sports Law. *Entertainment Law* 2(2): 20-39.

Pierson C (2011). *Modern Devlet*. Çev. Erdoğan B, Kutluğ N. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Pendlebury A (2012). The Regulation of on-the-ball Offences: Challenges in Court. *The Entertainment and Sports Law Journal*, 10(1), 3. DOI: <http://doi.org/10.16997/eslj.22>

Poggi G (2009). *Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Çev. Kut Ş, Toprak B. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Rowe D (1996). *Popüler Kültürler*. Çev. Küçük M. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sancar M (2001). Şiddet, Şiddet Tekeli ve Hukuk Devleti. *Doğu Batı Dergisi* (13): 25–45.

Teubner G (1987). Juridification- Concepts, Aspects, Limits and Solutions. İçinde: Teubner G. (der). *Juridification of Social Spheres: A Comparative Analysis in the Areas Of Labor, Corporate, Antitrust and Social Welfare Law*. Walter de Gruyter: 3-48.

Türkiye Futbol Federasyonu (2019). Profesyonel Disiplin Kurulu Kararları, 24.10.2019, <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=246&ftxtID=32325>. (Son Erişim Tarihi: 3 Kasım 2019)